Další vzácné druhy ovocných dřevin Evropy

● Dřín obecný (*Cornus mas*)

Původní keř až strom dorůstající 10 m výšky. Roste v teplých dubových lesích celé střední a jižní Evropy. Je to dlouhověký druh, vhodný pro parkové a sadové úpravy. Kvete výraznými žlutými květy na bezlistých větvích už v březnu. Jeho plody, malé, jasně červené peckovičky, jsou odnepaměti po změknutí používány jako ovoce na přímý konzum či do pikantních marmelád i na výrobu pálenky. Pevné dřevo je ceněno v truhlářství. Jméno dřínek nesou dodnes mnohá místa, obce i osobní jména.

● Kaštanovník setý (*Castanea sativa*)

Je mohutný opadavý listnatý strom s pilovitými listy pocházející ze Středomoří, kde místy vytváří i lesy (Apeniny). Od římských dob se rozšířil po celé jižní a střední Evropě. Úctyhodné, přes 700 let staré stromy, vysazené italskými staviteli, nalezneme např. u hradu Jelenec na Slovensku. Ve Středomoří je zastoupen asi v 60-ti varietách (keřové, velkoplodé). Místy byl i významným zdrojem obživy lidí. Má jedlé plody - kaštany, marony (větší plody až 20 g), které se upravují pražením nebo se melou na mouku do chleba i sladkých moučníků. V léčitelství se používá jako účinný lék na průjmy a nechutenství.

● Hrušně krvavky (*Pyrus comunis var. syn. Krwavka, Sanguinole, Granatribne, Cocomerine*)

Staré odolné odrůdy hrušní s většinou malými okrouhlými plody do váhy 60 g, které mají po dozrání růžovou až červenou dužninu s vynikající navinulou až kořenitou chutí. Krvavky se dodnes místně zpracovávají v jižní Anglii, Francii, Rakousku či Itálii na cider, pálenku i marmelády.

● Jabloň Jadernička Moravská (*Malus domestica var. syn. Vinar, Kuhlander Gulderling, Pepin de Moravie*)

Velmi mrazuodolná odrůda rostoucí ve vyšších ovocných polohách ve Slezsku, na Moravě a západním Slovensku. Ceněná pro středně velká žlutá jablíčka někdy s červeným líčkem, které vynikají příjemnou nakyslou chutí, výborné na mošt. V 19. století byly dováženy z valašských kopců až do Vídně. První zmínka o odrůdě je z poloviny 17. století.

● Slíva Durancie (*Prunus domestica var. syn. Durance, Damastinka, Sedmihradska*)

Dnes vzácná odrůda slivoní vynikající velkou plodností a odolnosti proti virové chorobě zvané šarka, která decimuje výsadby švestek domácích. Původně pochází z Balkánu; dodnes je místně rozšířená v Maďarsku, Rakousku, na Slovensku a v České republice zvláště na Moravě. Okrouhlé plody vynikají vysokou cukernatostí a malou červivostí, jejich dužninu nelze oddělit od pecky. Tradičně se durancie sušily na křížaly a používají se stále na výrobu ceněné pálenky a povidel.

● Jeřáb břek (*Sorbus torminalis*)

Oskeruši příbuzný druh jeřábu s podobnými nároky na prostředí, ale s větší konkurenceschopností v biotopech. Strom vyniká dlouhověkostí i kvalitním dřevem. Jeho plody jsou po změknutí jedlé, a místně ve Francii, Rakousku a Německu se využívají dodnes k výrobě marmelád, štáv i pálenky.

Mezi opomíjené tradiční dřeviny Evropy s potravinářským využitím kromě výše uvedených druhů patří také např. další druhy jeřábů - aronie (*Aronia melanocarpa*), jeřáb obecný (*Sorbus aucuparia*), dekorativní střemcha hroznovitá (*Prunus padus*) a hojný bez černý (*Sambucus nigra*) a zajímavé, odpradávna domestikované druhy: morušovníky (*Morus alba, Morus nigra*), mišpule německá (*Mespilus germanica* L.) s plody jedlými po přemrznutí a kdouloň obecná (*Cydonia oblonga*) s aromatickými plody jedlými po uvaření. Další informace na www.slowfoodfoundation.com.

jeřáby břeky v území Natura 2000 "Čertoryje"

Aktivity pro záchranu tradičních dřevin Evropy

V roce 1998 vznikla v Klosterneuburgu v Rakousku mezinárodní úmluva pro ochranu oskeruší jako vzácného ovocného stromu Evropy. Evropská mezivládní organizace Euforgen od konce 90. let 20. století započala genetický výzkum, který také shromažďuje a vyhodnocuje genotyp vzácných ovocných stromů včetně oskeruše v původních biotopech. Více na www.euforgen.org. Dne 20. října 2000 byla ve Florencii výborem ministrů zemí Evropy přijata Evropská úmluva o krajině. Součástí této úmluvy je i udržení a rozvoj genofondu původních dřevin, obnova krajinného rázu a podpora místních ekonomik vytvářející trvale udržitelnou krajinu. Česká republika se připojila k této úmluvě a projekt Oskeruše - strom Slovácka, získal v roce 2015 zvláštní ocenění Rady Evropy. Více o úmluvě na www.env.cz.

V současnosti je důležité rozvinout či znovu oživit místní aktivity a provázat know-how jednotlivých akcí na záchranu a péči o místní genotypy a jejich biotopy. Dále je důležité využití dřeva i plodů v lokální ekonomice: řemeslné výrobky pro místní i turisty, místní gastronomie z plodů bez chemického ošetření. Tradiční ovocné stromy nacházejí své místo i ve společenském životě: např. Slavnosti dřínů u St. Pollten, Oskorušobraní na Slovácku, Dny kaštanů u Turína. Důležitá je také politická a legislativní cesta prosazení místních aktivit v celospolečenském měřítku Evropské unie. Sledujte stránky www.treeforeurope.com!

mozaikovitá krajina karpatských luk

www.treeforeurope.com

Cílem projektu „Oskeruše - strom pro novou Evropu“ je prosadit téměř zapomenutý a vzácný původní druh jeřáb oskeruši (*Sorbus domestica*) - ovocný strom s řadou nej - do povědomí celé Evropy. Využít jeho krajinářského, potravinářského, lesnického i lékařského významu pro naši i příští generace v Evropě. V rámci projektu celoevropsky upozornit na mizející lokální dědictví kulturní krajiny venkova, na místní odrůdy ovocných stromů a keřů a hledat pro ně hospodářské či krajinářské využití s podporou aktivit místních samospráv, spolků i podnikatelů.

jeřáb oskeruše v krajině Slovácka

Owocní stromové, mimo owoce také ten veliký užitek působí, že činí krajiny úrodnější a zdravější…. Poskytují rozličné druhy krásného dříví … stromořadí chrání pole také před přílišnými vysušujícími větry a z luk prospěšnau úrodě stinnou pokrývkou. Pěstování a ošetřování owocného stromoví odjímá příležitost k zahálce a vyplývajícím z ní nepravostem, ožralství, chlípnosti, krádeže….To jest v jiném ohledu také znamenitý prostředek k ušlechtění a zdokonalení lidského ducha a srdce.

František Pixa, 1848

plody Durancie

V roce 2019 vydala MAS Strážnicko za podpory sdružení Slow food.
Zpracoval: Mgr. Vít Hrdoušek
Informace o projektu v Muzeum oskoruší
Tvarožná Lhota 148, 696 62 Strážnice
Česká republika
tel: 724 162 265, bkarpaty@c-box.cz
www.treeforeurope.com

Projekt podporují:

www.treeforeurope.com

Slow Food

OSKERUŠE

strom pro novou Evropu

Motto: Evropa má dost místa pro všechny, i pro obří stromy oskeruše.

www.treeforeurope.com

Oskeruše v Čechách a na Moravě

Ve středních Čechách a zvláště na jižní Moravě byl zjištěn výskyt starých vzrostlých stromů v několika stovkách kusů rostoucích v sadech, vinicích a místy i ve světlých lesích. Ovšem mladé stromy v krajině téměř chybí kvůli velkému tlaku zvěře i nedostatku biotopů. V rámci výzkumů od 90. letech 20. století se zjistilo, že v krajině rostou desítky stromů starších 300 let. Největší zjištěný plodný strom Česka je obří Adamcova oskeruše na Strážnicku o obvodu kmene 4,6 m (průměr 1,45 m) a stáří cca 500 let. Znovuobjevený druh získal velkou podporu odborníků a občanských iniciativ. Oskeruše mají své muzeum a naučnou stezku, pozemkový spolek a slavnosti s oskerušovými výrobky. Josefovská oskeruše získala II. místo v anketě Strom roku České republiky 2008. Oskeruše také pozvedly malou obec Tvarožnou Lhotu na „Kvetoucí sídlo" Evropy. Ročně zde lidé, zvláště na Slovácku, opět sadí tisíce stromků oskeruší i dřínů, břeků, durancií či jaderniček. Oskeruše se stala symbolickým stromem regionu Slovácka. Více na www.straznicko.cz.

Slavnost oskeruší

obrovská „Adamcova oskoruša"

Oskeruše na Slovensku

Na Slovensku je oskeruše stále opomíjená dřevina, které se začíná věnovat vědecký výzkum. Oskeruše zde roste vzácně v teplejších lokalitách v podhůří po celem středním a jižním Slovensku až po hranici s Ukrajinou. Zajímavý je příběh záchrany stromu pana Ľubomíra Zubáka v Malých Karpatech u Piešťan. „Ještě v 30. letech 20. století rostly v oblasti staré sady, kde bylo přes 20 mohutných oskoruší. Při kolektivizaci půdy po roku 1950 byly všechny ovocné stromy vytrhány pásovými traktory a ty největší dynamitem. Ze všech stromů zůstaly jen dvě oskoruše - Blaškéch a Urbánkéch - obě uprostřed velikého pole. Ta první však v roce 2000 z důvodu neustálého podorávání a dvou zásahů bleskem uschla. Více než 200-letá Urbánkéch oskoruša (obvod kmene ve výšce 130 cm je 260 cm), kterou vlastní náš rod Urbánků, dává po řadu generací úrodu 0,2 až 1,5 tuny ovoce. Ovoce v různých formách užívá naše široká rodina a mnoho lidí z okolí." Ochranu krajiny a původních dřevin na Slovensku v rámci rozvoje venkova legislativně zajišťuje SAZP, více na www.sazp.sk.

„Urbánkéch oskoruša"

Oskeruše v Německu

V Německu je oskeruším věnována dlohodobá pozornost. Dnes se přirozeně vyskytuje v lesích zejména v Bavorsku, Bádensko-Württembersku, Hesensku a Porýní-Falcku. Počet stromů ovšem klesá již po staletí se změnou hospodaření nejen v Německu, ale v celé Evropě. Existenci druhu ohrožuje intenzivní monokulturní pěstování lesů a polí. Přirozená obnova nestačí na zachování druhu a původních biotopů velmi ubývá! Od roku 1980 úsilí německé Lesní pokusné stanice a některých lesních školek pozvedly oskeruše na „Strom roku 1993" a zahájily efektivní záchranu druhu. Pro krajinnou architekturu jsou cenné krásně klenuté koruny stromů. Pro lesnictví jsou významné dlouhé kmeny stromů jako kvalitní zdroj velmi tvrdého a barevného dřeva na dýhy i truhlářské výrobky. Pro ovocnáře jsou důležité roubované stromy pro svou brzkou plodnost - již po 5 letech, neroubované plodí asi po 10 letech. Vysoký obsah aromatických a léčivých látek v ovoci je ceněn od středověku. Plody se tradičně užívají k léčbě střevních katarů a žaludečních potíží. Ještě na počátku 20. století bylo rozlišováno více jak 50 sort plodů podle tvaru a chuti. Oskeruše se využívají ve vinařství na čeření vína a při výrobě vyhlášených jablečno-oskorušových ciderů. Velmi ceněny jsou marmelády, kompoty i aromatické pálenky. Ovšem existuje příliš málo plodných stromů. Velkých stromů v celém Německu není více než 4000 jedinců. V roce 1994 bylo ve Frankfurtu nad Mohanem založeno sdružení Corminaria k ochraně a podpoře dvou ohrožených druhů jeřábů: oskeruše a břeku (*Sorbus torminalis*). Sdružení dvakrát ročně vydává časopis CORMINARIA; více na www.corminaria.de.

výrobky z oskeruše

Oskeruše ve Francii

Ve Francii oskeruše původně rostly na většině území. Dodnes jsou místy známy jako tradiční ovocný strom, který je ovšem vzácný a mnohde žije jen ve vzpomínkách. Největší stromy, některé i roubované mají v obvodu přes 3 m a stále plodí ovoce, které se jen místy využívá na pálenku. Oskeruše v ovocnářství vytlačily od konce 18. století nové intenzivně pěstované odrůdy jabloní a hrušní. Oskerušový sad nenajdete. V regionu Sarthe ovšem v roce 2014 bylo zjištěno přes 500 starých stromů a desítky jmen míst a rodin s názvem Cormier - oskeruše. Více na www.sepenes.fr.

Oskeruše - rozšíření v Evropě

Oskeruše - základní údaje

Název:	jeřáb oskeruše Sorbus domestica	Čeleď:	Rosaceae
Rozšíření:	Evropa, Středomoří	Lokality:	lesy, sady, křoviny
Věk:	500 - 600 let	Využití:	dřevo, plody, pupeny

Oskeruše ve Švýcarsku

V posledních dvou desetiletích si oskeruše získala ve Švýcarsku zvláštní pozornost jako lesnická rarita. V mnohých oblastech byla teprve objevena, v roce 1994 například v oblasti Jura.Tyto stromy - samotáři vynikají kvalitou dřeva i plodů. Bylo zjištěno, že stromy se mohou opylovat na vzdálenost i 3 až 12 km, takže mohou přežívat v krajině plodné solitery. Největší plodné stromy ve Švýcarsku dosahují výšky 30 metrů a stáří až 500 let. Švýcarský spolkový Technologický Institut v Curychu (ETH) a Spolkový úřad pro životní prostředí (FOEN) od roku 1997 vytvořil projekt zaměřený na podporu vzácných druhů stromů a oskeruší zvláště. Dnes na výzkumu užití plodů a dřeva také pracuje švýcarský Federální výzkumný ústav (WSL).

Oskeruše ve Středomoří

Ve Středomoří jsou plody oskeruše užívány od starého Řecka. Už Vergilius (400 př. n. l.) dokládá výrobu oskerušového vína u Skythů v JV Evropě. Krásné oskeruše dodnes rostou přímo v rozvalinách města Pompeje pod Vesuvem. V Itálii, Řecku či Turecku jsou dnes místy k dostání čerstvé plody na trzích. V kraji okolo italské Neapoli rostou vzácně roubované stromy několika místních odrůd a některé dávají i plody přes 30g těžké a některé dozrávají až na Vánoce. Stromy rostou všude rozptýleně ve volné krajině, ovšem velikých jedinců je velmi málo. Lidé o tradičním užití ovoce jako léčiva na trávení často neví, pouze starší generace si vzpomene, jak se plody sušily na seně a strouhaly je na buchty či do čaje.

zralé a čerstvé plody

Oskeruše ve Velké Británii

V Británii byla oskeruše potvrzena jako původní přírodní druh až v posledních letech. Centrum výskytu je v otevřené krajině Jižní Anglie a Walesu. Velké stromy jsou pěstovány v některých parcích u panských sídel. Je zajímavé, že stromy oskeruší snáší velmi dobře emise a mohou být vysazovány i do parků měst. Zjistilo se, že i malé skupiny stromů rozptýlené v krajině mají velkou genovou a tím i druhovou různorodost, což umožňuje oskeruši žít jen v několika obřích jedincích po staletí! Stromy jsou nenáročné na půdu, která však nesmí mít výrazně kyselé pH; oskeruše snesou i velmi suché polohy, ovšem nerostou ve stinných místech, hustých lesích ani ve vlhkých lokalitách se spodní vodou bez dostatku tepla i světla. Oskeruše jsou odolné mrazům až -30 °C, zato nesnáší příliš větrné polohy. Uměle rozmnožit oskeruši ze semen se podařilo až v polovině 20. století metodou stratifikace - uložením semen z čerstvých plodů na 12-16 týdnů ve stabilní teplotě okolo 6 °C. Klíčící semena je třeba vyset do květináčů s písčitou půdou a první rok chránit mladé rostliny proti houbovým chorobám. Umělé rozmnožení pomohlo překonat nedostatek přírodních semenáčků a zajistilo návrat oskeruše mezi pěstované ovocné dřeviny Evropy. Více informací také na http://wbrc.org.uk/.

oskeruše z německého Kronbergu

Oskeruše v dalších zemí Evropy

Staré stromy oskeruší požívají velkou úctu v Rakousku, kde je velmi ceněná i oskerušová pálenka, či v Lucembursku, kde je chráněn každý strom oskeruše jako národní památka a oskeruše zde mají svou známku. V Maďarsku v oblasti Tokajských vrchů probíhal srovnávací výzkum, jehož závěrem je, že oskeruše rozptýlené v zemědělské krajině a staré několik století jsou z velké části stromy ponechané při přeměně lesů v sady a zahrady. K obdobným závěrům dospěli v Německu. Na Balkáně rostou oskeruše v lesích i v zahradách a jsou místy užívány k jídlu i na slano. Lidé znají dobře název, ale už ne konkrétní lokality výskytu. Jsou ještě mnohá místa v Evropě a Balkán je největším z nich, kde dosud nebyl proveden systematický průzkum původních ovocných dřevin http://darwin.defra.gov.uk.

oskeruše - oskoruša - speierling - service tree - skorš - skoruša - sorbo - serbal común - bahce uvezi - jarabina oskorušová